

Ks. Leszek Szewczyk*

Katowice

CHRYSTOCENTRYZM W TEORII I PRAKTYCE PRZEPOWIADANIA SŁOWA BOŻEGO

„Odkupiciel człowieka Jezus Chrystus jest ośrodkiem wszechświata i historii”¹. Tymi słowami Jan Paweł II rozpoczął programową dla swojego pontyfikatu encyklikę *Redemptor hominis*. Odnajdujemy w nich zachętę do tego, by całą ludzką egzystencję rozpatrywać przez pryzmat Jezusa Chrystusa. Te początkowe słowa encykliki stanowią jednocześnie nawiązanie do Listu do Hebrajczyków, w którym czytamy, iż *wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał niegdyś Bóg do ojców przez proroków, a w tych ostatecznych czasach przemówił do nas przez Syna* (Hbr 1, 1-2). W tym zbawczym wydarzeniu, jakim było Wcielenie, dzieje ludzkości w Bożym planie miłości osiągnęły swój zenit. Stając się człowiekiem, Chrystus ukształtował ten wymiar ludzkiego bytowania, jaki zamierzył nadać człowiekowi od samego początku istnienia². Z kolei papież Benedykt XVI w adhortacji apostolskiej *Verbum Domini* (VD)³ przypomina wielokrotnie już zalecaną zasadę chrystocentryzmu:

* **Leszek Szewczyk**, prezbiter archidiecezji katowickiej, doktor habilitowany nauk teologicznych w zakresie homiletyki, dyplomowany logopeda. Adiunkt w Zakładzie Liturgiki i Homiletyki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Ważniejsze publikacje: *Recepcja liturgicznego wymiaru homilii. Studium homiletyczne w świetle przepowiadania kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 1972–1999*, Katowice 2003; *Odnova przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009.

¹ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 4 III 1979, nr 1.

² Por. M. Chmielewski, *Chrystocentryzm duchowości papieża Polaka*, w: *Jan Paweł II – Mistrz duchowy*, red. tenże, Lublin 2006, s. 89.

³ 30 IX 2010.

„Dla wiernych musi być jasne, że kaznodziei zależy na ukazaniu Chrystusa, który powinien być w centrum każdej homilii” (nr 59).

Chrystocentryzm to pogląd lub postawa, zgodnie z którymi Jezus Chrystus jest centralnym punktem całej rzeczywistości świata rozumnego, a przede wszystkim człowieka. Na gruncie teologii chrystocentryzm oznacza w pierwszym rzędzie postawę lub pogląd, zgodnie z którym w centrum całej rzeczywistości, a zwłaszcza egzystencji chrześcijanina, jest Jezus Chrystus jako Bóg i Człowiek. Z uwagi na złożoność zagadnienia centralnej roli Chrystusa w ekonomii zbawienia teologia wyróżnia trzy aspekty chrystocentryzmu: przedmiotowy, podmiotowy i formalny. Chrystocentryzm w znaczeniu przedmiotowym polega na tym, że w odwiecznym zamyśle Bóg w Trójcy Osób ześrodkował całą ekonomię zbawczą na osobie Chrystusa. Prawdę o centralnej roli Chrystusa w dziele zbawienia wyraża liturgia w kończącej Modlitwę Eucharystyczną doksologii: „Przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie...”, jak również w częstych kadencjach oracji „przez Chrystusa”. Chrystocentryzm w znaczeniu podmiotowym polega na kreowaniu chrystokształtnej postawy duchowej chrześcijanina. Szczytowy moment takiej postawy wyrażają słowa św. Pawła Apostoła: *Teraz już żyję nie ja, ale żyje we mnie Chrystus* (Ga 2,20). W chrystocentryzmie w znaczeniu formalnym chodzi o koncentrację wszystkich zagadnień teologicznych, zwłaszcza teologiczno-duchowych, a także antropologicznych i kosmologicznych wokół idei Boga objawiającego się w Jezusie Chrystusie. W tym sensie osoba Chrystusa jest również kluczem dla całej teologii⁴.

Na potrzebę stosowania tej zasady w posłudze kaznodziejskiej wskazuje nauczanie Kościoła, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II. Również współczesna teoria homiletyczna głosi przekonanie, że całe przepowiadanie powinno być chrystocentryczne, bowiem Bóg najpełniej objawił się w Chrystusie i w Nim dokonuje się zbawienie człowieka i świata. Czy jednak za tymi wytycznymi podąża kaznodziejska praktyka? Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu współcześni kaznodzieje stosują w posłudze przepowiadania słowa Bożego zasadę chrystocentryzmu i w jaki sposób się ona ujawnia w praktyce?

CHRYSTOCENTRYZM W POSOBOROWEJ TEORII PRZEPOWIADANIA SŁOWA BOŻEGO

Bardzo ważnym bodźcem dla rozwoju współczesnego rozumienia treści przepowiadania kaznodziejskiego stały się wypowiedzi Soboru Watykańskiego II. Wprawdzie sobór nie wydał dokumentu zajmującego się problematyką przepo-

⁴ Por. R. Łukaszyk, A. Nossol, *Chrystocentryzm*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1979, k. 296; M. Chmielewski, *Chrystocentryzm*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. tenże, Lublin–Kraków 2002, s. 121, 122.

wiadania słowa Bożego, jednak wciąż wyraźnie inspiruje rozwój teologii kaznodziejstwa. Zagadnienia związane z przepowiadaniem słowa Bożego znajdują się w centrum problematyki soborowej i można je uznać za podstawę nauki Soboru Watykańskiego II⁵. Zdaniem soboru, treścią przepowiadania słowa Bożego jest dobra nowina o Jezusie Chrystusie Panu i Zbawicielu, a ujmując szerzej – objawienie Boże oraz problemy egzystencjalne człowieka. Głoszenie słowa Bożego czerpie swoją treść z Biblii i obserwacji świata, w którym żyje i tworzy współczesny człowiek. W nauce Soboru Watykańskiego II została przypomniana i podkreślona zasada chrystocentryzmu w przepowiadaniu. Sam sobór czyni Chrystusa centrum swego kerygmatu skierowanego do świata i w Jego świetle pragnie przemówić do wszystkich, aby wyjaśnić tajemnicę człowieka oraz współdziałać w znalezieniu rozwiązania głównych problemów naszego czasu (por. KDK 10).

W soborowych konstytucjach można zauważyć dwie zasadnicze metody przedstawiania Jezusa Chrystusa. W konstytucji dogmatycznej o objawieniu Bożym *Dei verbum*, konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* oraz konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* można dostrzec metodę dedukcyjno-teologiczną przedstawiania Jezusa Chrystusa, zaś w konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* dominuje metoda indukcyjno-antropologiczna. I tak w *Dei verbum* Jezus Chrystus ukazany jest jako główny Objawiciel Boga, w *Lumen gentium* dominuje eklezjologiczny obraz Chrystusa, a w *Sacrosanctum Concilium* dochodzi do głosu postrzeganie Chrystusa mistycznego, obecnego i działającego w liturgii. Nieco inny obraz Jezusa Chrystusa dominuje w *Gaudium et spes*. Ta, skierowana nie tylko do wierzących, konstytucja ukazuje Chrystusa jako pomoc w rozwiązywaniu wszelkich egzystencjalnych problemów człowieka. Tego człowieka można zrozumieć, i on siebie potrafi zrozumieć jedynie w tajemnicy Wcielonego Słowa⁶.

Zdaniem konstytucji o liturgii świętej, przepowiadanie słowa Bożego powinno czerpać przede wszystkim ze źródeł Pisma Świętego i liturgii, jako zwiastowanie przedziwnych dzieł Bożych w dziejach zbawienia, czyli w misterium Chrystusowym, które zawsze jest w nas obecne i działa, zwłaszcza w obrzędach liturgicznych (por. KL 35,2). Wszystkim zaś ludziom trzeba śmiało i stanowczo mówić o żywym Bogu i o Jezusie Chrystusie, którego posłał dla zbawienia wszystkich (por. DM 13). Przedmiotem przepowiadania musi być Jezus Chrystus, bowiem to w Nim uobecnia się tajemnica zbawienia (por. KO 2; KK 5). Misterium paschalne Jezusa stanowi centrum przepowiadania, gdyż przez swoją błogosławioną mękę, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie dokonał Chrystus odkupienia ludzi (por. KL 5). Jezus Chrystus, jako Pan i Nauczyciel, jest ośrodkiem i celem ludzkiej historii. Tajemnica człowieka może być wyjaśniona tylko w kontekście Jezusa Chrystusa

⁵ Por. L. Kuc, *Krótki traktat o teologii komunikacji*, Leszno k. Błonia 1997, s. 158.

⁶ Zob. A. Lewek, *Funkcja kerygmatyczna Kościoła w świetle Vaticanum II*, t. 1, Warszawa 1984, s. 50–73.

(por. KDK 10). On jest obecny w swoim słowie i sam mówi w Kościele, kiedy czyta się Pismo Święte (por. KL 7).

Z teologicznego punktu widzenia zasada chrystocentryzmu przepowiadania jest czymś zrozumiałym, bowiem Chrystus jest pierwszym i ostatnim Słowem, w którym Bóg najpełniej objawił się człowiekowi. Dlatego Sobór Watykański II nazywa Go „pośrednikiem i pełnią całego objawienia” (por. KO 2). Ujmując przedmiot przepowiadania kaznodziejskiego szczegółowo, dokumenty soborowe wskazują, że treścią przepowiadania kaznodziejskiego mają być czyny Boga dokonane w Chrystusie dla zbawienia człowieka (por. KO 2, 7, 8, 10; KL 9; KK 3, 5), słowo Boże zawarte w Piśmie Świętym (por. KO 21, 24; KL 35, 52; DK 9), misterium paschalne (por. KL 5, 35; KO 4; KK 5), Chrystus w ujęciu całościowym (por. KDK 10), Kościół w swej naturze i posłannictwie wobec świata (por. KK 1, 48; KDK 3, 10, 82)⁷.

Zasadę chrystocentryzmu w przepowiadaniu podkreślają również posoborowe dokumenty Kościoła. W encyklice *Evangelii nuntiandi* papież Paweł VI zaznacza, że zbawienie zwiastowane przez Jezusa Chrystusa jest szczytem i centrum Dobrej Nowiny (por. nr 9), a „obwieszczenie Królestwa Bożego przez Chrystusa dokonuje się przez przepowiadanie słowa, jakiemu równego nigdzie nie znajdziesz” (por. tamże, nr 11). W adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae* Jan Paweł II stwierdza, że treścią nauczania ma być tajemnica Chrystusa, a wszystko inne na tyle, na ile z tą tajemnicą się łączy (por. nr 6). Autentyczne głoszenie Chrystusa powinno być: biblijne, eklesjalne, liturgiczno-mistagogiczne, egzystencjalne i eschatologiczne (por. KK 7, 48; KL 7; KDK 10)⁸. Chrystus – centrum chrześcijaństwa, najistotniejszy przedmiot wiary chrześcijańskiej, teologii i kościelnego przepowiadania, fundament i główny punkt odniesienia tej wiary – jest dla wielu współczesnych chrześcijan problemem. Dlatego chrześcijańskie przepowiadanie ma przede wszystkim budzić i utrwalać wiarę chrześcijańską w Chrystusa-Zbawcę oraz próbować udzielać odpowiedzi na mnożące się pytania dotyczące osoby Jezusa Chrystusa⁹.

W ukazywaniu zagadnień chrystologicznych w przepowiadaniu słowa Bożego należy wskazać

na cztery podstawowe etapy-aspekty, z których każdy może być dodatkowo rozwinęty: przyjście na świat (preegzystencja, obietnica zbawienia, Wcielenie, narodzenie); działalność publiczna (nauczanie, organizacja wspólnoty uczniów, egzorcyzmy, uzdrowienia i wskreszenia, czyny prorockie); Pascha (śmierć, zstąpienie do piekieł, zmartwychwstanie, epifanie Zmartwychwstałego, wniebowstąpienie-wywyższenie)

⁷ Zob. L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009, s. 38–42.

⁸ Zob. G. Siwek, *Przepowiadanie słowa Bożego*, w: *Teologia pastoralna*, t. 2, red. R. Kamiński, Lublin 2002, s. 145–147.

⁹ Por. A. Lewek, *Funkcja kerygmatyczna...*, t. 2, Warszawa 1984, s. 50.

oraz obecność w Kościele trwająca do Paruzji (zesłanie Ducha Świętego, obecność w Kościele, w słowie i sakramentach, Paruzja)¹⁰.

Tak więc głównym zadaniem kaznodziei powinno być

ukazywanie słuchaczom pełnego obrazu Chrystusa, wierne przybliżanie jego nauki i dzieła zbawienia. Kierując się zasadą chrystocentryzmu, kaznodzieja przekazuje wiernym główne prawdy wiary i zasady życia chrześcijańskiego oraz wprowadzi ich w święty kult Kościoła. Chrystus nadal wzywa człowieka do naśladowania siebie i zapewnia mu swoją łaskę potrzebną do wypełniania Ewangelii, jest źródłem boskiego światła i zbawczej mocy¹¹.

Wierność zasadzie chrystocentryzmu gwarantuje rok liturgiczny, w którym są rozważane i aktualizowane misteria życia Chrystusa. Ukazywanie pełnego obrazu Chrystusa w homiliach głoszonych w ciągu roku liturgicznego jest jednocześnie wzywaniem słuchaczy do zjednoczenia z Chrystusem w celu prowadzenia głębokiego życia religijnego¹².

CHRYSTOCENTRYZM W PRAKTYCE PRZEPOWIADANIA SŁOWA BOŻEGO

Zagadnienie teorii przepowiadania kaznodziejskiego skoncentrowanego na Jezusie Chrystusie wydaje się opracowane wystarczająco. Czy jednak za tak rozwiniętą teorią podąża również praktyka posługi słowa? Odpowiedzi na to pytanie można udzielić, odwołując się do wyników badań empirycznych¹³.

Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* z 4 grudnia 1963 r., zalecając wygłaszanie homilii, postuluje, by w ciągu roku liturgicznego przedstawiała ona, na podstawie świętego tekstu, tajemnice wiary i zasady chrześcijańskiego życia, była częścią sprawowanej liturgii (por. nr 52). Również zdaniem *Kodeksu prawa kanonicznego* z 25 stycznia 1983 r. w „homilii w ciągu roku liturgicznego należy wyklądać na podstawie świętych tekstów tajemnice wiary oraz zasady życia chrześcijańskiego” (kan. 767 § 1).

¹⁰ G. Strzelczyk, *Traktat o Jezusie Chrystusie*, w: *Dogmatyka*, t. 1, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2005, s. 414.

¹¹ J. Twardy, *Chrystocentryzm w kaznodziejskiej posłudze słowa*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 40,1 (2007), s. 63.

¹² Por. tamże, s. 61.

¹³ W tym celu wykorzystane zostaną wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród kapłanów archidiecezji katowickiej w okresie od lipca 2006 r. do maja 2007 r. Do analizy zakwalifikowano odpowiedzi ankietowe 175 prezbiterów archidiecezji katowickiej, co stanowi 25,0 proc. wszystkich pełniących obowiązki typowo duszpasterskie w tej archidiecezji. Zob. L. Szweczyk, *Odnova przepowiadania słowa Bożego...* Cennych informacji dostarcza również analiza 200 homilii niedzielnych dla dorosłych, wygłoszonych przez kaznodziejów (archi)diecezji katowickiej w latach 1972–1999. Zob. tenże, *Recepcja liturgicznego wymiaru homilii. Studium homiletyczne na podstawie badań kaznodziejstwa kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 1972–1999*, Katowice 2003.

Wprowadzanie w chrześcijaństwo związane jest z przekazywaniem nauki Kościoła dotyczącej poszczególnych prawd wiary. Wierzący, którzy przez chrzest należą do Chrystusa, powinni wyznawać swoją wiarę wobec ludzi. Chcąc ją wyznawać, muszą ją uprzednio poznać. *Katechizm Kościoła Katolickiego* wyklada zagadnienia związane z wiarą przy pomocy Symbolu wiary. „Symbol wiary streszcza dary, których Bóg udziela człowiekowi jako Sprawca wszelkiego dobra, jako Odkupiciel i jako Uświęciciel” (nr 14).

Spośród zasadniczych prawd wiary usystematyzowanych według słów Składu apostołskiego kaznodzieje najczęściej omawiają zagadnienia chrystologiczne. Zdecydowana większość kaznodziejów, aż 86,5 proc., osobę Jezusa Chrystusa uznała za najważniejszą treść przepowiadania homilijnego. Wyraźnie mniejsza liczba kaznodziejów omawia w swoim przepowiadaniu problematykę związaną z pozostałymi osobami Trójcy Świętej. Prawdy wiary związane z osobą Boga Ojca znalazły się w 17,5 proc. analizowanych homilii, zaś zagadnienia związane z osobą Ducha Świętego uwzględniło tylko 5,0 proc. kaznodziejów. Autorzy analizowanych homilii przypisywali Chrystusowi wiele tytułów. Najczęściej nazwano Go Panem, Mesjaszem, Nauczycielem, Prorokiem, Sędzią żywych i umarłych, Zbawicielem, Odkupicielem, Synem Człowieczym i Słowem Bożym. Określano także Chrystusa jako Króla Wszechświata i Baranka bez skazy¹⁴.

Punktem wyjścia dla podejmowanych przez kaznodziejów zagadnień chrystologicznych jest najczęściej przeznaczona do odczytania na dany dzień roku liturgicznego perykopa ewangeliczna. To bowiem Pismo Święte Nowego Testamentu, a zwłaszcza Ewangelie, jest głównym świadectwem chrystocentrycznego głoszenia słowa Bożego. W Ewangeliach dostrzegamy Chrystusa głoszącego samego siebie, objawiającego, kim jest, ogłaszającego, że to w Nim nadeszło królestwo Boże. Pismo Święte Nowego Testamentu jest świadectwem ukierunkowanej i postępującej refleksji chrystologicznej. To w myśl zasady chrystocentryzmu ułożone zostały czytania liturgiczne, w których tekst ze Starego Testamentu wiąże się z Ewangelią na zasadzie historiozbawczej, a czytanie drugie uwydatnia realizację słowa Bożego w Kościele¹⁵.

Specyfika Ewangelii polega na tym, że nie zamierzają one jedynie przypominać faktów historycznych, lecz w pierwszym rzędzie chcą przybliżyć czytelnikowi żywego Chrystusa – tak, aby on sobie uświadomił: nie mam tu do czynienia z przeszłością historyczną, martwą materią, lecz spotykam Tego, o którym przez wiarę wiem, że On żyje, że przemawia do mego życia i że jest obecny i działa we wspólnocie wierzących¹⁶.

Zagadnienia chrystologiczne podejmowane przez kaznodziejów można skoncentrować wokół trzech zasadniczych bloków tematycznych: bóstwo i człowieczeństwo

¹⁴ Zob. tenże, *Recepcja liturgicznego wymiaru...*, s. 149, 150.

¹⁵ Zob. J. Twardy, *Chrystocentryzm w kaznodziejskiej posłudze...*, s. 57, 58.

¹⁶ J. Gnłka, *Jezus z Nazaretu*, Kraków 1997, s. 391–393.

Chrystusa, misteria Jego życia oraz Jego działanie w Kościele. Jest to odpowiedź kaznodziejów na stawiane przed współczesnym przepowiadaniem homilijnym zadanie: przedmiotem przepowiadania musi być osoba Jezusa Chrystusa, w którym uobecnia się tajemnica zbawienia (por. KO 2; KK 5). Misterium paschalne Jezusa stanowi centrum przepowiadania, gdyż przez swoją błogosławną mękę, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie dokonał Chrystus odkupienia ludzi (por. KL 5).

Wydarzenie Wcielenia Syna Bożego nie oznacza, że Jezus Chrystus jest częściowo Bogiem i częściowo człowiekiem, ani że jest ono wynikiem niejasnego pomieszania tego, co Boskie, i tego, co ludzkie. Syn Boży stał się prawdziwie człowiekiem, pozostając prawdziwie Bogiem. Jezus Chrystus jest prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem (KKK 464).

„Jest On prawdziwie Synem Bożym, który stał się człowiekiem, naszym bratem, nie przestając przez to być Bogiem, naszym Panem” (tamże, nr 469). Problematyka związana z Chrystusem – Bogiem i człowiekiem występuje w przepowiadaniu homilijnym bardzo często (2,59 w trzypunktowej skali). Prawie co dziesiąty kaznodzieja (9,7 proc.) odwołuje się do tego zagadnienia w każdej wygłoszonej przez siebie homilii. Bardzo duża część kaznodziejów (58,9 proc.) problematykę tę omawia często, a 30,8 proc. kaznodziejów rzadko¹⁷.

Zagadnieniem chrystologicznym często przywoływanym przez głosicieli słowa Bożego są misteria życia Chrystusa (2,30 w trzypunktowej skali). *Katechizm Kościoła Katolickiego*, odwołując się do Symbolu wiary i omawiając życie Chrystusa, mówi tylko o misteriach Wcielenia (poczęcie i narodzenie) i Paschy (męka, ukrzyżowanie, śmierć, pogrzeb, zstąpienie do piekieł, zmartwychwstanie, wniebowstąpienie). Chociaż w Symbolu nie ma mowy wprost o misteriach ukrytego i publicznego życia Jezusa, to jednak słowa dotyczące Wcielenia i Paschy wyjaśniają całe ziemskie życie Chrystusa. „Wszystko, co Jezus czynił i czego nauczał od początku aż do dnia, w którym... został wzięty do nieba (Dz 1,1-2), trzeba widzieć w świetle misterii Bożego Narodzenia i Paschy” (KKK 512). Całe bowiem życie Jezusa Chrystusa skoncentrowane jest na misterium Odkupienia, które do człowieka przychodzi przede wszystkim przez krew Krzyża, ale jest również obecne w dziele całego życia Chrystusa. Jest w Jego Wcieleniu, w Jego życiu ukrytym, w Jego słowie, w Jego uzdrowieniach i egzorcyzmach, oraz w Jego Zmartwychwstaniu (por. tamże, nr 517).

Nie sposób pominąć misterii życia Jezusa Chrystusa w przepowiadaniu homilijnym. Wskazują na to również ankietowani kaznodzieje, którzy odwołują się do nich zawsze (6,3 proc.) lub często (68,0 proc.). Jednak niepokoić może fakt, że u 25,7 proc. kaznodziejów treść skoncentrowana na misteriach życia Chrystusa występuje rzadko. Nasuwa się wówczas pytanie: co jest centralną treścią takiego przepowiadania, w którym zabrakło miejsca dla misterium Wcielenia i Paschy?

¹⁷ Zob. L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania słowa Bożego...*, s. 221, 222.

Problematyka chrystologiczna jest widoczna u ankietowanych kaznodziejów również w treści ukazującej Chrystusa działającego w Kościele (2,45 w trzypunktowej skali). Chrystus jest Głową Kościoła, który jest Jego Ciałem. Jezus Chrystus wyniesiony do nieba i uwielbiony pozostaje „na ziemi w swoim Kościele. Odkupienie jest źródłem władzy, którą Chrystus w mocy Ducha Świętego posiada nad Kościołem. »Kościół, czyli Królestwo Chrystusowe, już teraz obecne w tajemnicy«, »stanowi załączek oraz początek tego Królestwa na ziemi«” (KKK 669). Relacji między Chrystusem i Kościołem nie można pojmować w kategoriach zwykłego wydarzenia z przeszłości, lecz jest to relacja żywa, i do jej nawiązania powołany jest każdy człowiek wierzący (por. VD 51). Chrystus ustanowił na ziemi swój Kościół święty, wspólnotę wiary, nadziei i miłości, jako organizm widzialny. Chrystus nieustannie go podtrzymuje i przez niego rozlewa na wszystkich prawdę i łaskę. Kościół jest zarazem Mistycznym Ciałem Chrystusa i ludem Bożym. Te wymiary tworzą jedną złożoną rzeczywistość, która składa się z pierwiastka Boskiego i ludzkiego¹⁸. Bardzo duża grupa kaznodziejów (66,3 proc.) w swoim przepowiadaniu homilijnym często porusza problematykę związaną z działaniem Chrystusa w Kościele. Jest też grupa kaznodziejów, która do tej problematyki odnosi się zawsze (15,4 proc.), pozostała grupa (18,3 proc.) czyni to rzadko.

NIEDOCIĄGNIĘCIA PRZEPOWIADANIA CHRYSTOCENTRYCZNEGO

Z poczynionych obserwacji wynika, że nie zawsze udaje się głosicielom słowa Bożego uniknąć błędów historycyzmu oraz niewłaściwego wyważenia proporcji pomiędzy indykatywem zbawczym i imperatywem moralnym. Pojawiają się również w kaznodziejskim przepowiadaniu treści chrystologiczne niedociągnięcia w stosowaniu zasady *pondus et ordo*, czyli zachwianie zasady hierarchii prawd wiary.

Historycyzm w głoszeniu zagadnień chrystologicznych podczas przepowiadania homilijnego polega na ukazywaniu detali historycznej działalności Jezusa Chrystusa z pomniejszeniem lub nawet pominięciem aktualizacji tej prawdy. Podstawowym źródłem dla przepowiadania homilijnego powinno być historyczne „wydarzenie Chrystusa”. Natomiast zasada aktualizacji domaga się od kaznodziei przeprowadzenia słuchacza od spojrzenia na Jezusa historycznego do Jezusa uwielbionego i żyjącego we współczesnym świecie. Homilia jest aktem liturgicznym i jako taka „nie tylko przypomina wydarzenia, które dokonały naszego zbawienia, ale aktualizuje je i uobecnia” (KKK 1104). Niekiedy kaznodzieje wchodzą tak szczegółowo w egzegetyczne rozważania i detale historycznych wydarzeń biblijnych, że na jakiegokolwiek nawiązanie do aktualnego działania Jezusa Chrystusa brakuje już w danej jednostce kaznodziejskiej czasu. Pozostawia to wrażenie,

¹⁸ Por. Y. Congar, *Kościół jaki kocham*, Kraków 1997, s. 30–33.

że Jezus Chrystus jest wprawdzie postacią występującą na konkretnym etapie historii zbawienia, natomiast trudno zauważyć tę obecność dzisiaj.

Z obserwacji wynika, że niektórym kaznodziejom dużą trudność sprawia właściwe wyważenie proporcji pomiędzy ukazywaniem dzieł zbawczych Jezusa Chrystusa a wynikającymi z tego dla słuchaczy zadaniami. W homiliach powinna występować następująca struktura: najpierw należy mówić o tym, co Bóg dał nam w Chrystusie Jezusie: wybawienie z grzechów, usynowienie, obdarowanie łaską i Duchem Świętym. Najpierw działał Bóg w Jezusie Chrystusie (*indicativus* zbawczy). Dopiero z tego obdarowania wyciąga się nakazy moralne (*imperativus* moralny), które są odpowiedzią człowieka na miłość Chrystusa. W przepowiadaniu powinien istnieć ścisły związek imperatywu moralnego (etycznego) z indyktywem zbawczym. Imperatyw moralny oznacza konkretne nakazy moralne zawarte w homilii, natomiast indyktyw zbawczy oznacza zdania opisujące zbawczą działalność Boga. Nakazy moralne powinny być wyprowadzone ze zbawczego działania Jezusa Chrystusa. Wymagania stawiane człowiekowi przez Boga powinny być zawsze poprzedzone doświadczeniem działania Jezusa Chrystusa w życiu człowieka i dlatego są w pełni zrozumiałe tylko w kontekście historiozbawczym¹⁹.

Jeszcze innym niebezpieczeństwem stojącym przed kaznodziejami jest nieumiejętność zastosowania zasady *pondus et ordo* w przepowiadaniu prawd chrystologicznych. Spójność nauczania chrystologicznego można odnaleźć w całości Objawienia misterium Chrystusa (por. KKK 90). Przy głoszeniu zagadnień chrystologicznych kaznodzieja powinien pamiętać o istnieniu „porządku czy hierarchii prawd w nauce katolickiej, ponieważ różne jest ich powiązanie z zasadniczymi podstawami wiary chrześcijańskiej” (DE 11)²⁰. Wydaje się na podstawie obserwacji, że kaznodzieje często dość szczegółowo poruszają niektóre zagadnienia chrystologiczne, nie ukazując ich łączności z całością „wydarzenia Chrystusa”. Wprawdzie wszystkie prawdy objawione należy przepowiadać, jednak klasyfikacja i interpretacja tych prawd odpowiednio do względnej ich ważności może pomóc w wykluczeniu fałszywego ich podkreślania. Tylko wykorzystanie głównego przesłania Dobrej Nowiny, czyli wiadomości o odkupieniu człowieka dzięki błogosławionej męce, zmartwychwstaniu i wniebowstąpieniu dokonany przez Chrystusa, uzasadnia wchodzenie w zagadnienia drugorzędne i w tym kontekście marginalne.

¹⁹ Zob. L. Szweczyk, *Zagadnienia moralne w wypowiedzi kaznodziejskiej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 37,2 (2004), s. 51. Niewłaściwe wyważenie relacji między indyktywem zbawczym i imperatywem moralnym może doprowadzić z jednej strony do doktrynalizmu (przerost treści związanych z pouczeniem o dziele zbawczym Jezusa Chrystusa), z drugiej zaś strony do moralizowania (stawianie słuchaczom dużych wymogów moralnych bez wyprowadzenia ich z wydarzenia zbawczego Jezusa Chrystusa). Być chrześcijaninem oznacza, w pierwszym rzędzie, być dzieckiem Bożym, nowym stworzeniem (*esse christianum*). Dopiero z tego płyną zobowiązania moralne, jako odpowiedź miłości i wdzięczności na obdarowanie przez Ojca.

²⁰ Zob. K. Panuś, *Sztuka głoszenia kazań*, Kraków 2008, s. 222, 223.

* * *

Z przeprowadzanych analiz wynika, że zagadnienia chrystologiczne obficie występują w przepowiadaniu homilijnym. Kapłani bardzo często podejmują na ambonie tematykę bóstwa i człowieczeństwa Chrystusa, misteriów Jego życia oraz Jego działania w Kościele. Najczęściej są wierni pouczeniom Kościoła, który nieustannie zachęca, by to właśnie Chrystus był w centrum każdego głoszonego słowa Bożego. Ta pozytywna ocena współczesnego przepowiadania homilijnego wymaga jednak uzupełnienia o wskazanie występujących czasami niedociągnięć. Te najczęściej widoczne w przepowiadaniu skoncentrowanym na przekazywaniu treści chrystologicznych błędy to: historycyzm, niewłaściwe dostosowanie proporcji pomiędzy indykatywem zbawczym i imperatywem moralnym oraz zachwianie zasady hierarchii prawd wiary w treści głoszonego słowa. Poprawienie tych braków przyczyni się znacząco do pełniejszego i jaśniejszego głoszenia Chrystusa, „który powinien być w centrum każdej homilii” (VD 59).

CHRISTOCENTRISM IN THEORY AND PRACTICE OF PREACHING THE WORD OF GOD

Summary

Christocentrism is a viewpoint or an attitude according to which Jesus Christ is the central point of the whole reality of the thoughtful world and most of all a man. The need to apply christocentrism in the preaching ministry is underlined by the teaching of the Church, especially after Vaticanum II. Also a contemporary homiletics theory states that the whole preaching should be christocentric since God revealed himself in the fullest way in Jesus Christ and it is in Him where the salvation of the world and man takes place. The question is, however, whether the practice follows the guidelines? The aim of this study is an attempt to answer the following question: to what extent contemporary preachers apply the rule of christocentricism and in what way it is manifested in their practice? From the conducted analyses it can be seen that chrystology-oriented issues are common ones in preaching. Priests talk about issues of divinity and humanity of Christ very often. The same applies to mysteries of His life and actions within the Church. In most cases they are faithful to the Church's guidelines to place Christ in the centre of each preaching. This positive assessment of the contemporary preaching requires, however, a few words of comment concerning certain deficiencies. The most common mistakes in christocentric preaching are as follows: historicism, inadequate proportions between a redemptive indicative and a moral imperative as well as a disturbed rules of a hierarchy of the articles of faith in preaching.

Słowa kluczowe: chrystocentryzm, homilia, przepowiadanie

Keywords: christocentrism, homily, preaching